

NÜFUS-ÇEVRE VE KADIN SAĞLIĞI*

Süheyla ALTUĞ ÖZSOY**

ÖZET

Bu makalede, nüfus, çevre ve Kadın Sağlığı gözden geçirilmiştir. Konuyla ilgili bazı önerilerde bulunulmuştur.

Geçmiş çağlarda. insanlığın toplam nüfusu 5-10 milyon kadardı. Bugün İstanbul'un nüfusu bundan fazladır. Kristof Kolomb Amerika'yı keşfettiğinde dünya nüfusu ancak 500 milyon kadardı. Dünya nüfusunun şu anda 5.6 milyar olduğu tahmin edilmektedir. Bugün dünya nüfusunun artışını sağlayan neredeyse tamamen gelişmekte olan ülkelerin nüfus artışıdır. 2025 yılında tüm Avrupa ve Kuzey Amerika nüfusunun Dünya nüfusu içindeki payı %15 civarında olacaktır. Dünya nüfusunun 4.9 milyarı Asya'da, 1.6 milyar Afrika'da yaşayan toplumları oluşturacaktır. Yapılan tahminlere göre 2025 yılında dünya nüfusu 8 milyarı aşacaktır. 2050 yılına dek. Birleşmiş Milletler tahminleri dünya nüfusunu, düşük değişkende 7.9 milyar, orta değişkende 9.8 milyar ve yüksek değişkende ise 11.9 milyar olacağını belirtmektedir (4).

Kuruluşundan bu yana Türkiye Cumhuriyeti'ne (1923) iki nüfus politikası yön vermiştir. 1965'e kadar geçerliliğini koruyan doğumları teşvik edici pronatalist politika ile 1965 sonrasında nüfus planlama yasasında yer verilen doğumları sınırlayıcı anti-natalist politikadır. 1965 yılında itibaren uygulamaya konulan Nüfus Planlaması Hakkındaki

* 8 Mart 1996 Dünya Kadınlar Günü'nde İYÖ'da Konferans olarak sunulmuştur.
** Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Halk Sağ. Hemşireliği ABD Öğretim Görevlisi

!(anın. 1983 yılında yeniden ele alınarak günün gereksinimlerine yanıt verecek şekilde düzenlenmiştir. Türkiye nüfusu. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında 13.6 milyon, 1990 yılında da 56.5 milyon olarak bulunmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ülkenin nüfusunun dörml misli artışı olduğu anlamına gelmektedir. Türkiye dünyanın en kalabalık ülkesi sıfatını taşımaktadır. Sayımlar arası nüfus artış hızı 1970'li yıllardan bu yana binde 20-25 civarında gerçekleşmiştir. Son iki nüfus sayımı (1985 - 1990 nüfus sayımları) arasındaki sürede nüfus artış hızı binde 21.7 olarak hesaplanmıştır. İlk nüfus sayımından bu yana, nüfus artış hızlarında önemli dalgalanmalar gözlenmiştir. Son yirmi yılda bu dalgalanmalar, doğum ve ölüm hızlarında farklı boyutlarda meydana gelen düşümlere ve göç hareketlerindeki değişikliklere bağlı olarak gelişmiştir. Türk işçilerinin 1960'lı yıllarda Balı Avrupa ülkelerine olan göçleri günümüzde yerini başka ülkelere yapılan göçlere bırakmış ve son on yılda komşu ülkelerden Türkiye'ye yapılan göç, yeni bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Daha önceki yıllarda Avrupa ülkelerine göç eden Türk işçilerinin yurda kesin dönüşleri ele son on yılda artmıştır. Yakın geçmişteki yüksek doğurganlık ve hızlı nüfus artışının sonucu olarak Türkiye genç bir nüfusa sahiptir. Nüfusun yaklaşık üçte biri 15 yaşın altındadır ve yaşlı nüfus oranı oldukça düşüktür. Ancak önümüzdeki yıllarda yaşlıları nüfus sayılarındaki önemli artışların beklenmektedir. (2. -+ 7).

Her yılın insanlığın sayısı artmakta fakat bu nüfusa gelecekte, insan hayatının kalitesinin düşmesiyle birlikte, toplu yoksulluğu ortadan kaldıracak doğal kaynakların miktarı sınırlı kalmaktadır. Günümüzde nüfus artışının devam etmesidir. Dünyanın bugün bile pek çok hükümetin eğitim ve sağlık hizmetlerini, besin güvenliği sağlama çabalarını zorlaştırmaktadır. hayat standardını yükseltmenin sözü bile edilememektedir. Nüfusla kaynaklar arasındaki bu uçurumu önemli kılan bir neden ise, nüfus artışının büyük bir kısmının düşük gelir düzeyli ülkelerde yoğunlaşmasıdır. ekolojik açıdan mahsurlu bölgelerde, yoksulluk ve kaynak bozulması az nüfuslu yerlerde de görülmektedir. buna örnek kuru alanlarla tropikal ormanlardır (6).

Eğilimde, sağlıkta ve beslenmede sağlanan iyileştirmelerin insanları nellere dek kaynakları daldırıyor. daha uzun süre kullanabilmesini sağlar. Buna ek olarak, kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik tehditler bir o kadar da insanları kaynakları kullanmalarıyla beraber yaşamaları için ve kaynakları kullanmaları için bir biçimlerini den getirmektedir. ya da ziraat sorunu olmamaktadır. Dolayısıyla "nüfus sorunu" dediğimiz şey, aynı zamanda

insanlığın ilerlemesi ve insanların arasını çillik kaygılarını da içermektedir. Nüfus, sadece yıllık artış hızı yüksek olan ülkelerin sorununu da değildir. Sanaş ileşmiş bir ülkenin nüfusunun eklenen bir insan. üçüncü dünya nüfusunun eklenene bir insanın göre çok daha fazla tüketmekte ve doğal kaynaqlara çok daha fazla baskı yüklemektedir. Kaynak korumasında tüketim düzenleri ve tercihleri ele tüketicilerin sayısı kadar önemlidir (6).

Nüfus ve kalkınma: Nüfus artışıyla kalkınma, griflş e kilde bir birine bağlıdır. Ülkelere kalkınma olanakları yüksek nüfus artışı hızıyla çıkmaz sokulmuştur. Nüfus basulusu geleneksel çiftçileri, daha çok çabşmaya, gidererek küçülen majinal topraklar üzerinde ancak ekvlerini geçindirecek gelirden emtimüca de lesi vermeye itmektedir. Ülkeler yeni yatırımlar yapamadığı için, borçlanmaya başlamaları halkın refah düzeyini daha da olumsuz etkilemektedir. işsizlik oranları her gün biraz daha artmaktadır (6).

Tüm insanlığı ilgilendiren "nüfus" konusu ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişki, giderek daha anlaşılmalıdır. Bu nedenle dünya ülkeleri artık bir araya gelerek, nüfus çevre ve kalkınma arasında ki karşılıklı etkileşim sonuçlarının olumlu hale getirilmesinde ortak hedef ve stratejilerin belirlenmesi gerekliliğine birlikle karar vermektedirler. ilki 1974 yılında Breş'te ikincisi 1984 yılında Meksika'da, üçüncüsü 1994 yılında Kahire'de yapılan "Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansında" konu çok çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. kalkınma boyutuna daha geniş yer verilerek tüm dünyaya, gelecek yirmi yılda işsiz tutacak ilkeler, amaçlar belirlenmiş ve eylem planı hazırlanmıştır (3).

Nüfus ve çevre : Dünyanın her yerindeki fabrika, ev bacaları nda ve motorlu taşıt egzoz borularından çıkan milyonlarca karbon dioksit ve diğer gazların giderek artan bir hızla atmosfere birikmektedir. Diğer yandan atmosferin yenilenmesini sağlayan bilki örtüsü azalmaktadır. "Dünyanın ciğeri" olarak bilinen yağmur ormanları nüfusu hızla artan ve bu nedenle tarım arazisi, konut alanı, yol, baraj yapımı için sürekli ormanları tahrip eden gelişmekte olan ülkelerde tarım alanı hızla yok edilme ktedir (4).

Yalın zamana kadar hava, su, toprak gibi yaşamın devamını sağlayan kaynakların kendilerini yenileyebildikleri ve lükse nmiyeceği sanılrıdır. Her yıl 6 milyon hektar verimli kuni-tanım toprağı değersiz çöllerle dönuşüyor. Otuz yıllık bir sürede bu kaybolan toprakları- Suudi Arabistan'ın yüzölçümü ne ulaşmaktadır. Her yıl 11 milyon hektar

orman yok. olmakla, bu orman kaybı da otuz yıllık süre içinde Hindistan'ın yüzölçümüne eşittir (6).

Teknolojideki gelişmeler ne olursa olsun, doğal kaynakların bu şekilde tükenmesi gelecek yüzyılda ekilebilir toprakların üçte birinin kaybedilmesi, atmosferde biriken kirleticilerin iklimleri değiştirmesi, bugünkünün iki katına çıkacak su kullanımı için yeterli kaynak bulunmamasına neden olacaktır. Bozulan çevrenin getirdiği olumsuzlukların başında etkili alanlarda yiyecek maddelerin üretilmesinin azalması artan nüfusun besin gereksinimine yetmemektedir (6).

Çevre sorunlarından söz ederken dünyamızı olumsuz bir duygu ve düşünce ile irdelerek, ağlama duvarıyla çevrili bir mekan durumuna getirme meliyiz. Burada birkaçını saydığımız çevre sorunları, doğup büyüyüp gelişirken bir yandan ele Birleşmiş Milletler Komisyonundan başlamak üzere global ve yerel çözüm arayışını gözlenmektedir.

Nüfus ve kadın sağlığı: insanlığın savaşı korkularını azaltmak, hastalıkları önlemek, teknolojiyi daha iyi kullanmak çağla birlikte aydınlatılmaya çalışıldığı 2000'li yıllarda, yine kendi yarattığı açlık, çevre kirliliği, göçler, işsizlik ve geri kalmışlık buluların karşılığıdır. Bu olayların temelindeki en büyük etkenlerden biri, hızlı nüfus artışı ve beraberinde getirdiği sağlık, eğitim, çevre ve kalkınma sorunlarıdır. Toplumun en savunmasız kesimi olan anne ve çocuklar bu sorunlardan en fazla etkilenen gruptur (4).

Kahire'deki dünya nüfus ve kalkınma konferansında ünlürel yaşımla ilgili aile büyüklüğüne karar verebilmenin bir insan hakkı olduğu vurgulanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Boutros Ghali "Dünyada tüm kadın ve erkekler kendi kişisel geleceklerini seçme hakkına sahip olmalıdır" derken, Konferans başkanı Muhammed Hüsnü Mübarek: "Dünyada nüfus sorunu sadece demografik boyutu ele alınarak değil, sosyal-kültürel ve ekonomik gelişmelerle olan yakın ilişkisi gözününe alınarak çözümlenmeli, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadının sosyalekonomik iyileştirilmesi, demografik politikanın önemli bir temel taşıdır" demiştir (3).

Artık hizmetler planlanırken, kadınların sadece aile planlaması yöntemlerini kullanmaları değil kadının bir bütün olarak ele alınması "kadın sağlığı" hizmetleri olarak yorumlanmalıdır.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Eğitim

Kadınların güçlendirilmesinde en önemli araç eğitimidir. Ancak bu sağlanırsa kadın kalkınma sürecine tam olarak katkı bilir. Yaklaşık 43 yıl önce hazırlanan insan hakları bildirgesinde "herkesin eğitim hakkı vardır" denilmesinin karşın bugün dünyada okuyamaz olmaya 960 milyon erişkin mevduktur. Bu sayının üçte ikisi kadımdır. Hala hiç okuyamayan 130 milyon çocuk vardır, bunun da %70'i kız çocuğudur. Eğitilmemiş bir kadına ev işinde başkalarıyla aynı fırsatları bulamaz. Bu kadının konumunun daha iyiye doğru dönüşme olasılığı yüksektir. Eğitim görmüş bir kadının kocasının, ailesinin ve çevresinin gözünde her zaman daha fazla değer taşıyacaktır. Aile ile ilgili kararlarda daha fazla söz sahibi olacaktır (Kaç çocuk isteniyor, çocukları nasıl yetiştirecek, evin parası nasıl harcayacak vs) Bütün bunları yavaş yavaş da olsa kadının istatüsünü kaçınılmaz biçimde yükseltecektir. Böylece bir sorun-ra ki kuşağın cinsiyet ayrımcılığına göre koşullandırılması için belirli bir mesafe alınabilecektir (5).

Daha iyi sağlık, daha az doğum, daha iyi beslenme alanında okuyamazlığın yükselmesine, vatanlaşlık sorumluğunun artmasına bağlıdır. Eğitim bütün bunları sağlayabilir. Bir topluma yoksulluğu yenice gelişi yükseltecek sağlık ve beslenmeyi iyileştirecek. Aile içindeki birey sayısının artmasını önleyecek olanakları getirebilir.

Eğitim programlarına çevre eğitimi dahil edilmeli: ayrıca eğitim süreci boyunca diğer ders müfredatının içinde sunulmalı: öğrencilere çevre durumu hakkında sorumluluk duygusu aşılanmalı: onlara çevreyi nasıl yönetmek, korumak, iyileştirmek gerektiği öğretilmelidir.

Aile planlaması

Gelişmekte olan ülkelerde kadınlara yaşamlarını iyileştirmede ikinci büyük üç aile planlaması hizmetlerinin yaygınlaştırılmasıdır. Etkili bir aile planlaması ile:

Anne ölümleri %50 oranında azalacaktır.

Düşük sayımda azalma olacaktır. Bugünkü tahminlere göre gelişmekte olan ülkelerde yılda 25 milyon düşük olmak taadır.

Çocuk ölümlerinde %30 oranında azalma olacaktır.

Geç kızlar için yeni fırsatlar doğacaktır (okul ad evam edebilmek gibi)

Orta yaşıyepeni bir aile tablosu çıkacaktır. Kadınlar ve aileci-
sahip oldukları e nejiyi ve kayna kları halen s a hip old ukları çocu klara ve
ke ndile rin e ay ıra b ild ikle ri ta kdird e. besle nme ve çoc uğa gös te rilen
bakım düzeyi y üks elece k kadınlar ise ke ndi konu mla n nı geliştirm e ola -
na klın bu labileceklerdir (1).

Kadınların sağlığı

Büyük çoğunlukla kadınlar evde sofraya en son otururlar ve en az
yemeği onlar yerler. Kadınlara öteden beri hep aynı şey öğretilir. eğer
başkaları nca düşünölmek ve kendilerine iyi da vranılmasını istiyorlarsa
onlarda koşullar ne olursu ols un önce başkalarının ihtiyaçlarını
gözetmelidirler. Örneğin sağlıkla ilgili bir soru nları oldu ğ unda sessizce
kalla n ma la n istenir. Oysa aynı sorun erke klerde ols a yakın malar ı bitip
tükenmez ve duru ma hemen müdahale edilir. Kadınların sağlık sorunla -
rının bu şekilde görmezlikten gelinmesi ciddi soru nlara yol açmaktadır.
Gelişmekte olan ölkelerde kadınların %40'ında demir eksikliği anemisi
var. Çocukluk döneminde sağ lık ve beslenme ihtiyacı karşılanmaması
doğum çağındaki kadının büyük güçlüklerle karşılaşmalarına neden
olmaktadır. Örneğin düşük ağırlıklı doğu mla n n nede ni geçmişteki bu
ih maldir (5).

Kadınlar için teknoloji

Geliş me kte ola n ölkelerde yaşayan kadınların üzerindeki iş yü -
künü halıllılccek teknolojiler geliştirilme lidir. Bu tür teknolojiler pa ha lı
değ ildir. Çe ş meler ve el tulumbarları. ayrı k oUa rmm a yıklan mas ı ha s a t
mevs im i k ulla nı la ca k basil araçlar in san emeğind e n tasarruf sağla yan
değ ir me nler. toplama s ı ge reken odun miktarını yarıya indir en so ba lar
b unlar ka dın la n n iş yü kü nü önemli ölçüde hafifletce k teknolojilerdir.
Genci olarak bakıldığında bu teknolojiler halen mevcuttur. Gelelelim
bu tek noloj i yi yara ta n la rla ona ihtiyaç duyanlar aras ında büyük bir
mes a fe bu lu n mak ta dır. Birçok bürokratik engel nedeniyle. bu tek nolo -
jiler büyük kentlerde. fu arlarda boy gös teriren milyonla rca kadın su ta
ın a. yakacak odun toplama . un öğütme gibi işlerde s a a tle rin i. sağ lık - la
rını ve encijilerini harcamaya devam etmektedir (5).

Nüfus artışını yönetmek

Ölkelerin ciddi nüfus politikalarını oluş tu rmas ı ge re kir. Sadece
aile pla n la ma s ın ı teş vik yete rli d eğild ir. Bir nüfus politikası geniş ulus a l
de mog ra fik amaçları d iğ er !josyo-ekonomik amaçlarla iliş kili ola ra k izle -
melidir. Sosyal ve kü ltü rel faktö rler doğ urganlığı etkileyen diğer uns ur-

ların önünde gelir. Bunlar arasında en önemlisi kadınlara rını a ile içinde. ekonomide ve genel olarak toplulukta oynadığı roldür. Kadınların ev ve çiftlik (tarla) dışında istihdam olma eğilimi arttıkça, evlilik yaşı yükseldiğiçe doğum oranında azalmaktadır.

Gelir, istihdam ve sosyal güvenlik açısından yoksul ailelere çocukların önce çalışmasına, sonra yaşlı anne babaya bakmasına iliyiç d uyarlar. Hükümetler nüfus stratejilerinin yalnız nüfus değişikliğiyle değil, aynı zamanda aileye sosyal ve ekonomik gelişmişlik faktörleriyle ele ilgilenmesi gerekir (3.6).

Dağılım ve hareketliliği yönetmek

Nüfusun bir ülkede çeşitli bölgelere dağılımı, ekonomik faaliyetlerin ve fırsatların coğrafi yayılımıdır. Uygulanmaktadır. Çoğu ülke kuramsal olarak bölgesel gelişmeyi dengelemeye önem verir, ama uygulamada bunu nadiren başarır. İstihdam fırsatlarını ülkenin her yanına özelliğle kırsal bölgelere yaymayı başaran hükümetler bu yolla bir yada iki kentin hızlı ve çoğunlukla kontrolsüz büyümesini önleyebilir (6).

Borçtan alacağı

İnsanları aynı zamanda yaratıcı kaynağı ve bu yaratıcılık, toplumların yararlanmasını gerektiren bir araçtır. O varlığı zenginleştirme için insanların fiziksel durumu, daha iyi beslenmelerle sağlık hizmetleri ve benzeri hizmetlerle daha da iyileştirilmelidir. Bu insanların daha yetenekli ve yaratıcı, daha becerikli, verimli ve günlük sorunlarla daha kolay başa çıkan kişiler olarak eğitilmelidir (6).

Biz bu tablo ve gelişmeler karşısında toplumsal olarak, örgütsel olarak, bireysel olarak ne yapabiliriz? Hazır bir cevapımız yok. Daha doğrusu hiç kimsenin hazır bir cevabı yok. Nüfusun aslında çevrenin ayrılmaz bir parçası olduğunu, nüfustan söz ederken yalnız fiziksel çevrenin nüfus olmadığını, sağlığını, kalkınmaya esas olanı düşünmeliyiz kimseye bilirdi?

Biyo-lojik ve kimyasal çevreye bakmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik çevreye de bakmamız gerekir. Söz konusu sorunların çözümünde kalkınma programlarında bu çevreler içinde kurulduğunu unutmamalıyız.

SUMMARY

POPULATION, ENVIRONMENT, HEALTH OF WOMEN

in Uis paper. populalion. cnviron men l an d health of wonicn was revicwe d. Sa mc Suggestions have been made lo relate d to s tudy.

KAYNAKLAR

1. Calley-Carlson M. "Belirleyici on yıl" Aile planlaması. Ulu slan n Gelişmesi. UNICEF 1994, 24-25 .
2. Ç il in giro glu N. "De m ogr afi k ve sağ lık " Halk Sağlığı ve Temel Bilgil er Ed. Münw er Berl an. Çağatay Güler. Güneş ki tabevi LTD. ŞTI. Ank ara. 1995. 29-46 .
3. Dünya Nüfus ve İalkınma İkonferansı Raporu (Özet) t<ah ir e 5 - 13 Eyl ü l 1994 Özetl eye n Ayşe Akın. T.C. Sağlık Bakanlığı, AÇS ve Aile Planlaması Genci Müdürlüğü Ankara. 1994.
4. Ermumcu GA. Dcrv i şoğlu AA . Dünyada ve Tü rk iye'de Sağlık . Kalkın ma ve Çevr e Açısından Nüfus Sorunu. T.C. Sağlık Bakanlığı Ankara. 1994.
5. Mongella G. "İkalcı bir değışim için: İkadın ların duru mun daki değışme" Ul u sların Gelişmesi UNICEF 1994 . 30-31.
6. Ortak Geleceğim i;,. Dünya Çevre ve İalkın ın a İkorıı syonu . Tü rk iye Çevr e Sorunları Vakfı Yayın ı. 3.Bask ı Çev. Belkıs Çorakçı Ekim 1991.
7. Tü rk iye Nü fu s ve Sağlık Araştırm ası 199 3. S.B. Haccll epe Ü n i. Nüfus Etütleri Enslil üsfı veMacro International ine. 1994 Ank ara . T ü rki ye 5-6.